

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ВАСИЛЬЄВА ГАЛИНА ІВАНІВНА

**Методичні
рекомендації планування роботи
асистента учителя закладів загальної середньої освіти
з інклюзивною формою навчання**

КИЇВ- 2018

Васильєва Г.І.

Методичні рекомендації планування роботи асистента учителя закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Київ : Міленіум, 2018. 44 с.

Рецензенти:

**Терентьєва
Наталія
Олександрівна**

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецьких дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г Шевченка,

**Бахмат
Наталія
Валеріївна**

доктор педагогічних наук, заступник декана педагогічного факультету з наукової роботи та інформатизації освітнього процесу, професор кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Г.І. Васильєва

В 36

Методичні рекомендації планування роботи асистента учителя закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Київ : Міленіум, 2018. 44 с.

До посібника увійшли теоретичні та методичні матеріали для полегшення планування роботи асистента учителя закладу загальної середньої з інклюзивною формою навчання.

ВСТУП

Освіта для дітей з особливими освітніми потребами має бути якісною та доступною. Перед нами постає завдання це - хороша та якісна підготовка асистентів вчителів. Для підвищення кваліфікації асистентів вчителів необхідно створити усі можливості, щоб вони отримали максимум знань та методів, які допоможуть працювати з дітьми з різними нозологіями.

Відповідно до пункту 8 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630, враховуючи пункт 5 Плану заходів на 2017 - 2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа", затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 року № 903-р, та з метою підвищення методичного та практичного рівнів професійної компетентності педагогічних працівників для роботи в умовах інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Актуальність полягає в необхідності підготовки асистента вчителя до роботи в інклюзивному освітньому середовищі в контексті сучасного розуміння інклюзивної освіти, змін в українському законодавстві, виконання державою основних міжнародних зобов'язань.

Асистент вчителя – забезпечує соціально-педагогічний супровід учнів; допомагає учителю в організації навчально-корекційного і виховного процесу; адаптує освітні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей учнів; допомагає учням у виконанні навчальних завдань; відповідає за ведення індивідуальної документації учнів; консультує батьків.

Основні завдання асистента вчителя інклюзивного навчального закладу полягають у: адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб учня з особливими освітніми потребами; застосуванні під час уроку (навчального процесу загалом) системи додаткових заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу; доповненні (разом з учителями) навчальної

програми матеріалом, засвоєння якого необхідне учневі з особливими потребами для повноцінного життя в класі, школі, суспільстві; участі у розробленні та реалізації індивідуальних навчальних планів на кожному з визначених етапів (оцінювання психофізичного стану розвитку дитини, визначення й погодження аспектів навчання, що потребують застосування спеціальних методик, певної адаптації завдань, модифікацій класного докільця, створення особливого графіка навчального навантаження, моніторинг результатів тощо); забезпеченні індивідуального підходу під час уроків та позакласних заходів (заняття з дитиною, яка не може працювати повний урок, потребує додаткової уваги).

Кваліфікаційна характеристика

Асистент вчителя

Наказ МОН від 01 червня 2013 року № 665 «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів». Лист МОН від 25.09.2012 № 1/9-675 «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя».

Посадові обов'язки.

Забезпечує соціально-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами: разом із вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня(учениці) до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців приймає участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами.

Здійснює функції:

- організаційну:

допомагає в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням; надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в

організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та приймають участь у розробленні індивідуальної програми розвитку. Забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію.

- навчально-розвиткову:

співпрацюючи з вчителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому.

- діагностичну:

разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку, вивчає особливості діяльності і розвитку учнів з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учнів; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учнів.

- прогностичну:

на основі вивчення актуального та потенційного розвитку учнів приймає участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;

- консультативну:

постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня(учениці).

Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства.

Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Повинен знати.

Основи законодавства України про освіту, соціальний захист; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; нормативні документи з питань навчання та виховання; сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки; психолого-педагогічні дисципліни; особливості розвитку учнів з особливими освітніми потребами різного віку; ефективні методи, форми та прийоми роботи з учнями, застосовуючи індивідуальний та диференційований підхід; рівні адаптації навчального та фізичного навантаження; методи використання сучасних технічних засобів та обладнання; основи роботи з громадськістю та сім'єю; етичні норми і правила організації навчання та виховання учнів; норми та правила ведення педагогічної документації.

Повинен вміти.

Застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; разом із іншими фахівцями складати та реалізовувати індивідуальну програму розвитку учнів з ОПП; вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учнів; налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб'єктами навчально-виховної діяльності; займатись посередницькою діяльністю в сфері виховання та соціальної допомоги.

Повинен мати

Розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; навички вирішення конфліктних ситуацій.

Психолого-педагогічний супровід учня (учениці)

Психолого-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами в закладі освіти з інклюзивним навчанням – це

взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум.

Психолого-педагогічний супровід - це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку учнів, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Взаємодія фахівців має ґрунтуватись на таких принципах:

- повага до індивідуальних особливостей учнів з ООП;
- дотримання інтересів учнів з ООП, недопущення дискримінації та порушення її прав;
- командний підхід – комплексність психолого-педагогічного супроводу (супровід учнів з особливими освітніми потребами має здійснюватися на основі комплексного підходу: аналізу порушень функцій розвитку учня);
- неперервність супроводу (супровід має бути постійним і неперервним, починаючи з раннього віку і протягом дорослого життя);
- системність роботи (робота фахівців має відбуватись в системі, за якої кожна дія і стратегія члена команди відповідають не лише меті окремого спеціаліста, а й є засобом реалізації загальної мети психолого-педагогічного супроводу учнів);
- конфіденційність та дотримання етичних принципів;
- міжвідомча співпраця – узгодженість роботи (дії фахівців мають координуватись і узгоджуватись, має відбуватись постійне взаємoinформування про роботу кожного спеціаліста);
- активна співпраця з батьками дитини з ООП, залучення їх до освітнього процесу та розроблення ІПР.

Команда супроводу виконує такі завдання:

- збір інформації про особливості розвитку дитини, її інтереси, труднощі, освітні потреби на етапах створення, реалізації та моніторингу виконання ІПР;
- створення належних умов для інтеграції учнів з ООП в освітнє середовище;
- різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення здоров'я учнів;
- корекційно спрямоване виховання школяра як культурної і моральної людини;
- надання у процесі навчання і виховання комплексної психолого-педагогічної допомоги дитині з урахуванням стану її здоров'я, особливостей психофізичного розвитку;
- визначення напрямів психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти на підставі висновку ІРЦ, та забезпечення надання цих послуг;
- розроблення ІПР для кожної дитини з ООП та моніторинг її виконання з метою коригування та визначення динаміки розвитку дитини; моніторинг динаміки результатів навчальної, виховної і корекційно-розвиткової роботи, змін в стані здоров'я, інтелектуальній та емоційно-вольовій сферах дитини, її соціальній ситуації розвитку;
- консультування родини з питань виховання і розвитку дитини з ООП;
- надання методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання;
- професійна взаємодія фахівців;

- створення позитивного соціального середовища для інклюзії через підготовку учнів з типовим розвитком та їхніх батьків до взаємодії з дітьми з ООП;
- проведення інформаційно-просвітницької роботи у закладі освіти серед педагогічних працівників, батьків і дітей з метою недопущення дискримінації та порушення прав дитини;
- формування дружнього та неупередженого ставлення до дітей з ООП.

Організація роботи Команди супроводу

- Загальне керівництво Командою супроводу дітей з ООП покладається на директора або заступника директора з навчально-виховної роботи/вихователя-методиста, який несе відповідальність за виконання покладених на Команду завдань та розподіл функцій між її учасниками.
- Робота Команди супроводу здійснюється в межах основного робочого часу працівників.
- Однією з організаційних форм діяльності Команди супроводу є засідання її учасників, яке проводиться не менше трьох разів протягом навчального року. За потреби скликаються позачергові засідання. Ініціювати позачергове засідання Команди супроводу може будь-хто з її учасників.
- Головою засідання Команди супроводу є директор або заступник директора з навчально-виховної роботи в закладі загальної середньої освіти.
- Рішення засідання Команди супроводу приймаються за результатами колегіального обговорення інформації кожного її учасника відкритим голосуванням (за умови присутності на засіданні не менше 2/3 від загального складу).
- Рішення засідання Команди супроводу оформлюється протоколом, який веде секретар засідання. Протокол засідання підписується головою, секретарем та всіма учасниками засідання.
- Секретар призначається із числа складу постійних учасників Команди супроводу.

Алгоритм створення інклюзивного класу

- 1. Вивчення документів дітей з ООП, які бажають навчатись у школі**
Найбільш оптимальним варіантом розвитку подій є той, коли батьки

заздалегідь (за півроку-рік) визначаються із школою та повідомляють про це. Таким чином керівництво закладу може вчасно проконсультувати батьків щодо збору та подання документів, а також підготувати чи адаптувати середовище школи до навчання дитини з особливими освітніми потребами.

2. Вивчення нормативно-правової бази та організаційно-методичного забезпечення інклюзивного навчання

У документах, перелічених вище, міститься вся інформація про організацію інклюзивного навчання у школі, виділення фінансування тощо.

3. Оцінка можливостей закладу для організації навчання дитини з особливими освітніми потребами

Діти з особливими освітніми потребами потребують під час освітнього процесу додаткової або тимчасової підтримки з боку асистента вчителя та асистента учня. Також потребують підтримки педагога. Під час оцінки можливостей закладу варто зважати на наявність відповідних фахівців, а також матеріально-технічне забезпечення школи і наявність безбар'єрного доступу до території та приміщень закладу. Здійснюється також оцінка можливостей підвищення кваліфікації педагогічних працівників у напрямі інклюзії (курси підвищення кваліфікації, консультації, обмін досвідом).

Не варто забувати про важливість інформування батьків учнів школи про особливості інклюзивного навчання, переваг інклюзії для всіх учасників освітнього процесу, її цілі та завдання. Варто також розповісти батькам дітей, які навчаються в інклюзивних класах, про особливості дитини з ООП, обговорити із ними питання спілкування та групової взаємодії у дитячому колективі.

4. Погодження з управлінням освіти організації навчання в інклюзивному класі, подання необхідної документації.

Діти з ООП відповідно індивідуальних особливостей можуть потребувати допомоги асистента вчителя під час освітнього процесу. У такому разі директор

має звернутись до місцевого органу управління освітою із письмовим поданням про введення посади асистента вчителя (з розрахунку 1 ставка на кожен інклюзивний клас) та годин для проведення корекційно-розвиткових занять відповідними фахівцями, (практичним психологом, логопедом, дефектологом, реабілітологом).

5. Створення нормативно-правового та методичного забезпечення впровадження інклюзивної освіти на рівні закладу освіти

Цей крок передбачає підготовку та підписання наказів у школі на основі наказу органу управління освітою, а також укладення угод про співпрацю з іншими закладами освіти. Це можуть бути спеціальні заклади освіти, навчально-реабілітаційні центри, заклади позашкільної освіти, заклади соціального захисту, ресурсні центри, центри практичної психології та соціальної роботи при департаментах освіти і науки тощо. Така співпраця допоможе забезпечити супровід дітей з ООП, залучити фахівців із цих закладів для консультацій тощо.

6. Створення команди психолого-педагогічного супроводу

Команда психолого-педагогічного супроводу — це група фахівців індивідуального супроводу дитини з особливими освітніми потребами, до якої входять як працівники школи (адміністрація, педагоги, асистент вчителя, психолог тощо), так і батьки дитини та залучені фахівці (асистент дитини, медпрацівник та ін.). Команда супроводу розробляє індивідуальну програму розвитку дитини, забезпечує її реалізацію та моніторить результати. Склад команди супроводу формується з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП. Серед інших до складу команди супроводу директорів варто запросити фахівців ІРЦ, аби вони могли відслідковувати та моніторити динаміку розвитку дитини, а також долучились до розробки індивідуальної програми розвитку. Разом з тим на даному етапі директорів необхідно знайти та укласти цивільно-правові угоди із фахівцями у сфері інклюзивного навчання, яких у школі бракує.

7. Розподіл обов'язків між членами команди, ознайомлення з посадовими інструкціями асистентів вчителів

Цей крок передбачає розробку та оформлення посадових обов'язків для всіх педагогічних працівників, залучених до інклюзивного навчання (штатних і залучених). Важливо пам'ятати про врахування аспекту інклюзії у річному плані роботи школи та розподілі обов'язків і зон відповідальності між заступниками директора з виховної, навчальної та методичної роботи. Важливо налагодити співпрацю між педагогами та асистентом.

Вчителі і асистенти досягнуть успіху, якщо будуть планувати уроки спільно.

Головне розподілити між собою обов'язки і діяльність.

8. Складання індивідуальної програми розвитку

Щороку для кожної дитини з ООП команди психолого-педагогічного супроводу, до складу яких обов'язково мають входити директор школи або його заступники, розробляють індивідуальну програму розвитку.

Запорукою якісної індивідуальної програми розвитку є використання інформації з комплексної оцінки дитини, наданої ІРЦ, а також збір релевантної та об'єктивної інформації про дитину під час спостереження у перші два тижні в школі, а також від батьків. Тому директорів варто докласти зусиль, щоб на всіх етапах інформація була правдивою, пояснити батькам важливість кожної деталі для формування програми, яка дасть змогу забезпечити комфортне навчання та динаміку розвитку дитини.

9. Складання індивідуального навчального плану та індивідуальних навчальних програм

Навчання у класі дітей з ООП не передбачає зміну освітньої програми чи навчальних планів. Водночас, коли індивідуальні особливості дитини з ООП цього потребують, команда супроводу адаптує або модифікує навчальну програму і розробляє індивідуальний навчальний план для дитини.

10. Адаптація освітнього середовища до потреб дитини

Важливою умовою забезпечення освітнього процесу є доступність, безбар'єрність та безпечність. Таким чином на основі оцінки можливостей закладу забезпечуються умови для безперешкодного доступу дитини до приміщень школи, обладнується ресурсна кімната, згідно ІПР та за

узгодженням з батьками закупаються засоби корекції.

Основне завдання у цьому напрямі — організувати для дитини з ООП зрозуміле та чітко визначене середовище, в якому вона може почуватися захищеною та працювати у своєму режимі й відповідно до своїх здібностей, забезпечити комунікацію з рештою дітей у колективі.

11. Оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП

Оцінювання результатів навчання дітей з особливими освітніми потребами відбувається за критеріями, визначеними в освітній програмі, або адаптованій чи модифікованій навчальній програмі. Також критерії оцінювання дитини з ООП встановлюються в індивідуальній програмі розвитку.

Досягнення дитини слід переглядати щонайменше тричі на рік — у вересні, коли формується ІПР, а потім після першого та другого семестрів.

12. Моніторинг якості інклюзивного навчання

Постійний моніторинг виконання індивідуальних програм розвитку дітей з ООП, перегляд та актуалізація цих програм дозволяють адміністрації школи стежити за якістю інклюзивного навчання.

Узагальнено рух школи до інклюзії можна оцінити в контексті щорічного самооцінювання, відповідно визначивши у Положенні про внутрішню систему забезпечення якості освіти ті аспекти освітньої діяльності, які є ключовими для постійного моніторингу прогресу (наприклад, створення безбар'єрного середовища, психологічний клімат, рівень співпраці між педагогами, потреби у професійному розвитку педагогів, які працюють в інклюзивному класі та ін.). Тут важливо розробити інструментарій збору такої інформації. Систематичне вивчення ситуації у визначених ключових точках дасть можливість керівнику закладу спільно з колективом та батьківською спільнотою оцінювати поступ до інклюзії, а також визначати, що саме потребує втручання і підтримки та які сильні сторони є у школи на цьому шляху.

13. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

Мета інклюзивної школи – дати усім дітям можливість повноцінного соціального життя, активного включення в життєдіяльність колективу однолітків, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів співтовариства.

Основним завданням педагогічного процесу в контексті інклюзивної освіти має стати створення особливої емоційно-когнітивної (пізнавальної) установки щодо «особливої дитини», а саме: в освітньому закладі має домінувати не жаль до такої дитини, а турбота, емпатійність, чуйність і тактовна взаємодія, з одного боку, а з іншого – ставлення до неї як до рівноправного члена колективу.

Здійснення інклюзивної освіти потребує організації належного психолого-педагогічного супроводу усіх учасників освітнього процесу: дітей та дорослих (фахівців різних напрямків, батьків, адміністрації). Така робота повинна бути спрямована на створення умов, які забезпечуватимуть підвищення автономності і соціальної активності дітей, розвиток інтелектуальних процесів, формування ціннісних установок, що відповідають психічним і фізичним можливостям дитини. Базуючись на особистісному і системно-орієнтованому підході, такий супровід повинен являти собою комплексну систему всебічної, динамічної, корекційної і розвивальної допомоги у відповідності з віковими та індивідуальними потребами дітей та учнів.

Основні принципи організації психолого-педагогічного супроводу дітей у системі інклюзивної освіти:

- пріоритет інтересів і потреб дітей та учнів;
- неперервність супроводу;
- мультидисциплінарність.

Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання та виховання потребує планування, додаткової професійної підготовки, а також контактів з фахівцями, які можуть надати відповідну допомогу. Соціально-психологічна робота з «особливою дитиною» має спрямовуватися на досягнення головної мети – підготувати її до самостійного життя. Однак потрібно слідкувати, щоб

допомога та підтримка під час навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від неї. Щоб забезпечити загальний успіх справи, слід з повагою ставитись до всіх і вдумливо та наполегливо працювати на користь дитини.

Інклюзивне навчання та виховання дітей з особливими потребами ставить перед освітнім закладом два серйозних запитання: «Як допомогти їм нормально розвиватись?» і «Як звести до мінімуму можливі негативні наслідки сумісного навчання з іншими дітьми?».

У розв'язанні цих завдань у системі інклюзивної освіти вирішальну роль відіграє, насамперед, психологічна служба кожного конкретного закладу освіти. Зокрема, практичний психолог і соціальний педагог сприяють розвитку соціальних умінь школярів, а також надають належну моральну підтримку сім'ям дітей, їхнім рідним і вчителям, допомагають долати складні життєві ситуації. Шкільний психолог є експертом у проведенні як оцінювання розвитку, так і перспектив ситуації найближчого розвитку. Він розробляє індивідуальні або групові рекомендації, бере участь у розробці навчальних планів, здійснює психологічну підтримку батьків. Психолог допомагає визначити чинники, які негативно впливають на здатність дітей до навчання і самоконтролю.

Окрім того, важливими завданнями у роботі психологічної служби стають:

- підбір діагностичного інструментарію, придатного для роботи з різними категоріями дітей відповідно до наявного дефекту розвитку;
- уточнення змісту та методів корекційної роботи з дітьми, які мають особливі потреби з урахуванням результатів психологічної діагностики;
- розробка комплексних корекційних стратегій, які б містили, крім навчання, ще й ігрові засоби, рекомендації щодо сімейного виховання.

Суть діяльності шкільної психологічної служби полягає в супроводі дитини протягом її шкільного навчання, що дає можливість впровадити шкільну психологічну діяльність у навчально-виховну педагогічну систему.

Одним з провідних напрямків у роботі практичного психолога, соціального педагога, вчителя є робота з батьками «особливої» дитини. Батьки мають бути залучені працівником психологічної служби до організації корекційно-виховного процесу.

Оскільки розвиток та виховання дитини з особливими потребами потребує спеціальних знань про захворювання, його наслідки, потенційні можливості дитини, важливим є належна організація роботи мультидисциплінарної команди фахівців у навчальному закладі. Батькам необхідно надавати практичні поради щодо нагляду за дітьми, пояснення та рекомендації щодо вирішення повсякденних проблем, пов'язаних з вихованням, знайомити з досвідом інших батьків. Основні форми групової роботи з батьками в цьому напрямку: проведення семінарів, консультацій, лекцій, зборів та ін. Одночасно взаємодія може організовуватись і в індивідуальній формі (індивідуальні бесіди та індивідуальне консультування).

Організація психологічного супроводу батьків при здійсненні інклюзивної освіти повинна спиратись на досвід спеціальної психології, яка пропонує роботу з батьками об'єднувати у два напрямки:

- освітньо-просвітницька робота з батьками усіх дітей;
- психологічний супровід сімей, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку.

На етапі освітньо-просвітницької роботи психологічна служба розкриває загальні проблеми психічного розвитку дітей з особливими потребами. Потрібно знайомити батьків з прийомами реагування на особливості поведінки як їх дитини, так і її однолітків.

Головне завдання психолога, соціального педагога у роботі з сім'єю полягає в тому, щоб батьки з їх допомогою змогли побачити реальну перспективу розвитку своєї дитини, з'ясували можливі труднощі соціального розвитку, які виникають у певні вікові періоди, а також визначити свою роль у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини.

Окрім того, психолог повинен допомогти батькам в коректній і тактовній формі позбавитися від ілюзій в плані майбутнього дитини. Разом з тим психолог повинен посилити віру батьків у можливість і перспективи розвитку дитини, в те, що правильно організований корекційний вплив дозволить оптимізувати подальший інтелектуальний і особистісний розвиток дитини. За необхідності психолог здійснює корекцію психічного стану батьків. Завдання психолога полягає в профілактиці невротизації або психопатизації батьків (особливо мам та бабусь) шляхом організації системи надання індивідуальних консультативних послуг.

Психолого-педагогічна підтримка батьків є життєво необхідною, тому що саме від батьків та їх внеску в процес виховання та навчання залежить повноцінний розвиток дітей з обмеженими можливостями.

З метою впровадження системи психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного і шкільного віку, які навчаються в умовах інклюзивної освіти, суттєвим є організація і здійснення комплексного підходу, реалізація якого передбачає поетапне впровадження інклюзивної освіти, яке потребує проведення необхідних психосоціальних та педагогічних заходів, а саме:

1. Психодіагностичний етап:

- діагностика рівня розвитку дітей: виявлення індивідуальних особливостей психічного, фізичного, інтелектуального розвитку; рівня розвитку психічних процесів; діагностики соціальної зрілості, інтелекту, стилю взаємодії педагогів і батьків з дитиною;
- тестування та анкетування педагогів та батьків на предмет готовності до здійснення інклюзивного навчання;
- вивчення особливостей сім'ї, в якій виховується дитина;
- психолого-педагогічне спостереження за особливостями соціальної взаємодії учнів у школах з інклюзивним навчанням.

2. Оформлення документації для здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами:

- банку даних дітей відповідно до особливостей та наявних порушень;
  - картки здоров'я і розвитку дитини;
  - психологічної картки індивідуального розвитку дитини;
  - соціального паспорта сім'ї, в якій виховується дитина;
  - щоденника спостереження за дитиною в навчальному закладі;
  - щоденника спостереження за станом здоров'я і поведінкою дитини у позаурочний час;
3. Розробка та затвердження індивідуальних програм навчання і розвитку з рекомендаціями для педагогів і батьків, розроблених за участі різних фахівців (лікаря, психолога, соціального педагога, педагога-дефектолога, учителя-логопеда).
4. Створення власної навчально-методичної та інформаційної бази, а саме:
- банку даних навчальних і виховних програм;
  - механізму забезпечення отримання оперативної інформації про рівень здоров'я, навчання і розвиток дитини з особливими потребами.
5. Моніторинг результативності, який передбачає застосування наступних методів:
- дидактичного – вивчення результативності різних сторін навчально-виховного процесу;
  - виховного – визначення ефективності виховного процесу, системи взаємовідносин його учасників;
  - управлінського – з'ясування характеру взаємовідносин на різних управлінських рівнях у системах: «керівник – педагогічний колектив», «керівник – діти», «керівник – батьки», «керівник – зовнішнє середовище»;
  - соціально-психологічного – спостереження за системою колективно-групових взаємовідносин, за характером психологічної атмосфери педагогічного колективу, психологічного стану дітей, батьків;

- медичного – відстеження динаміки стану здоров'я дитини з особливими потребами.
6. Виявлення і прогнозування можливих проблем, серед яких можуть бути наступні:
- виникнення опору новому середовищу з боку дитини, для зняття якого потрібно включати розробку додаткових освітньо-виховних ресурсів;
  - виникнення внутрішніх і зовнішніх конфліктів між педагогом і дитиною, педагогом і батьками.
7. Розробка шляхів корекції можливих негативних наслідків:
- планування резерву часу для перегляду спланованих форм, методів, прийомів роботи з дітьми та їх батьками;
  - ґрунтовне пояснення батькам і педагогам переваг інклюзивної освіти;
  - реорганізація індивідуальних психолого-педагогічних програм супроводу дітей, які виявляють відповідні проблеми;
  - відстеження результативності впроваджених змін.

Робота психолога з дітьми з особливими потребами охоплює низку проблем:

- низька самооцінка, невпевненість у собі;
- тривожність, наявність страхів;
- труднощі процесу комунікації;
- нестабільність психоемоційного стану;
- розбалансування саморегуляції;
- дезадаптація;
- почуття залежності від оточуючих;
- почуття безнадійності, приреченості та ін.

Психологічне дослідження властивостей особистості здійснюється шляхом діагностичної роботи за допомогою відповідних психодіагностичних методик. Вона передбачає перший діагностичний зріз, мета якого виявити рівень

розвитку досліджуваної властивості особистості, та другий діагностичний зріз, який показує ефективність корекційної роботи. Для дослідження властивості особистості підбирається мінімум три психодіагностичні методики, що використовуються як під час першого, так і під час другого діагностичних зрізів.

Корекційний напрямок роботи психолога включає в себе систему заходів, які спрямовані на корекцію особистісних проявів поведінки та розвиток особистості клієнта за допомогою спеціальних засобів психологічної корекції (індивідуальні корекційні заняття, тренінги, ділові ігри).

При роботі з дітьми з особливими потребами в рамках групової роботи з метою корекції поведінки та особистісних проявів організуються:

- тренінг спілкування;
- тренінг ефективної соціальної взаємодії;
- тренінг підвищення впевненості в собі;
- тренінг зниження тривожності та подолання страхів;
- тренінг розвитку навичок емоційної саморегуляції;
- тренінг креативності;
- тренінг асертивності;
- тренінг самоствердження;
- тренінг особистісного росту та ін.

Індивідуальні корекційні заняття проводяться індивідуально з дитиною з особливими потребами і являють собою сукупність технік та вправ, які спрямовані на корекцію поведінки та особистості дитини.

Консультаційна робота здійснюється в межах індивідуальних консультацій з дітьми-інвалідами з метою вирішення особистісних проблем.

Психологічна просвіта передбачає проведення заходів та виступи перед учнями з певної проблематики. Діти з особливими потребами беруть участь у заходах просвітницького характеру разом з іншими учнями навчального закладу.

Для ефективного впровадження інклюзивної освіти психологічній службі школи важливо здійснити такі заходи:

1. Керівникам психологічних служб районів та міст області, практичним психологам та соціальним педагогам навчальних закладів з інклюзивною освітою запровадити системну консультативну психологічну та соціально-педагогічну допомогу батькам дітей з особливими потребами, починаючи з раннього віку.
2. Розробити схему здійснення просвітницької роботи серед батьків з метою пропаганди інклюзивної моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами.
3. Створити банк даних дітей з особливими потребами, які потребують навчання в системі інклюзивної освіти.
4. Створити мультидисциплінарні команди із залученням фахівців різного профілю, адміністраторів навчальних закладів, працівників управлінь (відділів) освіти, представників громадських організацій, фахівців служб охорони здоров'я для надання консультативної допомоги батькам.
5. Створити банк діагностичного інструментарію, рекомендованого для використання психосоціального супроводу інклюзивної освіти.
6. Провести цикл психолого-педагогічних семінарів, присвячених особливостям інклюзивного навчання.
7. Розробити реабілітаційні, розвивальні та корекційні програми роботи з дітьми, спрямовані на розвиток у них навичок соціальної взаємодії та на розвиток психічних процесів, необхідних для засвоєння навчальних програм.
- 8. Індивідуальне планування навчально-виховного процесу має на меті:**
9. розроблення комплексної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що допоможе педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини;
10. надання додаткових послуг та форм підтримки у процесі навчання;
11. організацію спостереження за динамікою розвитку учня.

12. Індивідуальна програма розвитку розробляється групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-дефектолог та інші) із обов'язковим залученням батьків, або осіб, які їх замінюють, з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами. Вона містить загальну інформацію про учня, систему додаткових послуг, види необхідної адаптації та модифікації навчальних матеріалів, індивідуальну навчальну програму та за потреби індивідуальний навчальний план.

13. Оформлення та ведення відповідної документації покладається на асистента вчителя.

14. Індивідуальна програма розвитку містить такі розділи:

- Загальна інформація про дитину: ім'я та прізвище, вік, телефони батьків, адреса, проблема розвитку (інформація про особливі освітні потреби), дата зарахування дитини до школи та строк, на який складається програма.
- Наявний рівень знань і вмінь. Група фахівців протягом 1-2 місяців (в залежності від складності порушення) вивчає можливості та потреби дитини, фіксує результати вивчення:
  - її вміння, сильні якості та труднощі, стиль навчання (візуальний, кінестетичний, багатосенсорний та інші, особливо якщо один зі стилів домінує), у чому їй потрібна допомога;
- інформація щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до навчання (відомості надані психолого-медико-педагогічною консультацією). Вся інформація повинна бути максимально точною, оскільки вона є підґрунтям для подальшого розроблення завдань.

15. Спеціальні та додаткові освітні послуги. В індивідуальній програмі розвитку фіксується розклад занять з відповідними фахівцями (логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами), вказується кількість і тривалість таких занять з дитиною.

Адаптації/модифікації. При складанні індивідуальної програми розвитку необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації слід розробити для облаштування середовища, застосування належних навчальних методів, матеріалів, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини.

16. Модифікація – трансформує характер подачі матеріалу шляхом зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація навчального плану або цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти.

17. Адаптація – змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптацій:

- пристосування середовища (збільшення інтенсивності освітлення в класних кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в класі, де навчається слабчуча дитина, забезпечення її слуховим апаратом; створення відокремленого блоку в приміщенні школи для учнів початкової ланки);
- адаптація навчальних підходів (використання навчальних завдань різного рівня складності; збільшення часу на виконання, зміна темпу занять, чергування видів діяльності);
- адаптація матеріалів (адаптація навчальних посібників, наочних та інших матеріалів; використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, картки-підказки, тощо).

18. Індивідуальна програма розвитку розробляється на один рік. Двічі на рік (за потребою частіше) переглядається з метою її коригування. Зокрема, коли у дитини виникають труднощі у засвоєнні визначеного змісту навчального матеріалу, чи навпаки виникає необхідність перейти до наступного рівня складності виконання завдань.

19. Навчально-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до робочого

навчального плану школи, за навчальними програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими МОНмолодьспортом для загальноосвітніх навчальних закладів.

20. Для дітей з особливими освітніми потребами, які мають інтелектуальні порушення та зі складними вадами розвитку (вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку) на основі робочого навчального плану школи розробляється індивідуальний навчальний план з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації та на основі Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

21. Індивідуальний навчальний план визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин. У плані враховуються додаткові години на індивідуальні і групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо.

22. Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 3 до 8 годин на тиждень (кількість годин визначають відповідні психолого-медико-педагогічні консультації).

23. Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляється педагогічними працівниками, у тому числі з дефектологічною освітою, які беруть безпосередню участь у навчально-виховному процесі, за участю батьків дитини або осіб, які їх замінюють, та затверджується керівником навчального закладу.

24. Індивідуальна навчальна програма дитини з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням розробляється на основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальних, з відповідною їх адаптацією.

25. Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати учні в навчальному процесі з кожного предмета, а також зміст розділів і тем.

26. При складанні індивідуальної навчальної програми педагоги в першу чергу аналізують відповідність вимог навчальної програми та методів, що використовуються на уроці, актуальним і потенційним можливостям дитини з особливими освітніми потребами.

27. До складання індивідуальної навчальної програми залучаються батьки, які повинні мати чітке уявлення про те, чому навчання дитини потребує розроблення індивідуальної навчальної програми. Така співпраця забезпечить інформування батьків про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює комплекс суперечливих питань, які виникають між батьками та вчителями в процесі навчання дитини.

28. Невід'ємною складовою процесу розроблення індивідуальної програми розвитку є оцінка динаміки розвитку дитини з особливими освітніми потребами, збирання відомостей про її успіхи (учнівські роботи, результати спостережень педагогів, контрольні листки, результати тестів, тощо).

29. Визначення рівня сформованості знань, умінь і навичок учнів з особливими освітніми потребами здійснюється з метою забезпечення позитивної мотивації навчання, інформування учнів про їх індивідуальні досягнення, визначення ефективності педагогічної діяльності вчителів.

30. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за №566/19304.

31. Оцінювання навчальних досягнень учнів з розумовою відсталістю, зі складними вадами розвитку, які навчаються за індивідуальним навчальним

планом і програмою, здійснюється за обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою.

32. Система оцінювання навчальних досягнень учнів повинна бути стимулюючою.

33.3 метою оцінювання індивідуальних досягнень учнів може бути використаний метод оцінювання портфоліо.

34. **Портфоліо** - це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

35. Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку учня тощо.

36. Процес складання індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами носить диференційований характер, розробляється на основі аналізу проблеми розвитку учня та його освітніх потреб.

37. Зокрема, якщо дитина з особливими освітніми потребами має сенсорні порушення при збереженому інтелекті і потребує створення відповідних адаптацій навчальних матеріалів та корекційних занять з вчителем-дефектологом, для неї розробляється та частина програми розвитку, яка стосується надання цих послуг та розроблення відповідних адаптацій. За потреби адаптується навчальна програма, але розроблення індивідуального навчального плану є недоцільним.

38. Разом із тим, якщо в класі навчаються діти з особливими освітніми потребами однієї нозології, для кожного окремо розробляється та частина

індивідуальної програми розвитку, яка стосується їхніх відмінностей та потреб, а навчальна програма може бути спільною.

39.Учням з особливими освітніми потребами, у тому числі з розумовою відсталістю, які навчалися у класі з інклюзивним навчанням, видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу, учнями якого вони були.

40.У додатку до свідоцтва про базову загальну середню освіту або до атестата про повну загальну середню освіту вказуються лише ті предмети, які вивчав учень в процесі навчання.

41.Для осіб, звільнених від державної підсумкової атестації, у додаток до свідоцтва про відповідний рівень освіти виставляються річні бали та робиться запис “звільнений”.

ПРОГРАМА

КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКВЦІ «АСИСТЕНТІВ ВЧИТЕЛІВ В ШКОЛІ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ»

Мета курсів :

Мета курсів полягає у формуванні компетентностей асистентів учителів закладів загальної середньої освіти, необхідних для ефективної роботи в інклюзивному освітньому середовищі відповідно до існуючого нормативно-правового забезпечення, сучасного розуміння інклюзивного навчання, удосконалення фахової майстерності педагогів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, з урахуванням психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти певного віку; принципів створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, механізмів забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребам.

Напрямок курсів підвищення кваліфікації:

- засвоєння основних принципів і технологій організації освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього середовища;
  - оволодіння основними методами роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, зокрема розробленням індивідуальної програми розвитку для дитини з особливими освітніми потребами;
  - розширення знань про особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами (основи спеціальної педагогіки) та особливості їх навчання й виховання в умовах інклюзивного освітнього середовища;
  - розвиток рівня професійної майстерності асистента вчителя;
  - створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами;
  - використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі.
- розуміти ключові поняття у сфері інклюзивної освіти.

Досягнуті результати навчання :

Вдосконалення:

- **професійної майстерності** у сфері міжнародного та національного законодавства у сфері інклюзивної освіти (знання основних міжнародних і національних законодавчих документів, їхньої ролі у впровадженні інклюзивної освіти); у сфері концептуальних засад інклюзивної освіти (знання та розуміння основних принципів інклюзивної освіти; розуміння широкого контексту інклюзивної освіти як освіти для усіх без винятку; знання та розуміння трирівневої моделі підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання); щодо закономірностей та вікових особливостей дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами (знання закономірностей розвитку дитини у різних вікових періодах; володіння базовими знаннями щодо використання Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків в освіті для забезпечення необхідних змін в освітньому процесі); у сфері організації

інклюзивного освітнього середовища (обізнаність з основними принципами роботи команди психолого-педагогічного супроводу; особливостями створення індивідуальної програми розвитку; забезпечення рекомендацій щодо здійснення необхідних адаптацій і модифікацій в освітньому процесі); у сфері міжособистісної взаємодії та співпраці з батьками, іншими членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами; у сфері професійного розвитку (здатність до рефлексії, вміння критично мислити та здійснювати самооцінку власної професійної діяльності; вміння визначати власні сильні та слабкі сторони, визначати професійні цілі та реалізувати їх на практиці).

Строки виконання програми курсів підвищення кваліфікації асистентів вчителів:

Відповідно до плану-графіка підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Форми проведення навчальних занять:

лекції, практичне заняття, інструктивно-методичні заняття, тренінги, конференція з обміну досвідом, «круглий стіл», консультації, дистанційна форма роботи, самостійна робота.

Цільова аудиторія

Асистенти вчителів, які працюють в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, зокрема у початкових класах.

**НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КУРСІВ ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА
ПРОГРАМОЮ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ «АСИСТЕНТІВ ВЧИТЕЛІВ В
ШКОЛІ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ»**

№ з/п	Зміст навчальних модулів	К-сть годин	Форми проведення навчальних занять		
			Лекція	Практ. зан.	Тренінг. зан.

Модуль 1. Нормативно-правова база. Вступ до інклюзивної освіти: основні завдання і ролі асистента вчителя в інклюзивному класі

1.1.	Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення, основні принципи.	2	-	-	2
1.2.	Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти	2	2	-	-
	Разом :	4	2	-	2

Модуль 2 . Організація професійної діяльності асистента вчителя в умовах інклюзивного навчання

2.1.	Професійне співробітництво як основа командного підходу до забезпечення додаткової підтримки для дітей з особливими освітніми потребами.	2	-	-	2
2.2.	Роль батьків у роботі команди	2	1	-	1
2.3.	Особливості організації інклюзивного освітнього середовища	1	1	-	-
2.4.	Індивідуальна програма розвитку (ІПР) як механізм індивідуалізації освітньої траєкторії для дитини з особливими освітніми потребами та забезпечення її додаткових потреб в освітньому процесі.	1	-	-	1
2.5.	Індивідуалізація освітнього процесу: врахування індивідуальних особливостей дитини	2	-	-	2
2.6.	Роль асистента вчителя в інклюзивному класі: основні функції і завдання, форми співпраці	2	-	-	2
2.7.	Створення системи ефективної протидії булінгу в інклюзивному освітньому середовищі	2	1	-	1
	Разом:	12	3	-	9

Модуль 3 . Командний підхід як необхідна умова забезпечення якісної освіти в інклюзивному класі.

3.1.	Команда психолого-педагогічного супроводу: основні завдання, склад, основні функції членів команди.	4	2	1	1
3.2.	Алгоритм створення інклюзивного класу	4	2	2	-
	Разом:	8	4	3	1
	Разом:	24			

Рекомендована література

Основна

1. Асистент вчителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н.М. Дятленко, Н.З. Софій, О.В. Мартинчук, Ю.М. Найда, під заг. ред. М.Ф. Войцехівського. - К.: ТОВ Видавничий дім "Плеяди", 2015. - 172 с.
2. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. - К., 2012. - 216 с.
3. Любарець В., Васильєва Г., Верьовкіна Ж. Диференційований підхід в інклюзивній освіті. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2017. Вип. 13. С. 150–156.

Додаткова

1. Данілавічюте Е.А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За заг. ред. А.А. Колупаєвої. - К.: Видавнича група "А.С.К.", 2012. - 360 с.
2. Диференційоване викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / за загальною редакцією Колупаєвої А.А. - К.: Видавнича група "А.С.К.", 2012. - 124 с. - (Серія "Інклюзивна освіта").

3. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб. / [Тоні Бут]; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім "Плеяди", 2015. - 190 с.
4. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами в освітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва, О.М. Тараненко. - К.: "АТОПОЛ". - 2010. - 96 с. - (Серія "Інклюзивна освіта").
5. Особливості викладання в інклюзивному навчальному середовищі: практика спільного викладання / Софій Н.З. // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб.: / за ред.: В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої. - 2015. - Вип. 10. - С. 173 - 177.
6. Мартинчук О.В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища: монографія / О.В. Мартинчук. - К.: Вид-во учбової літератури, 2018. - 420 с.
7. Софій Н. З. Залучення батьків до процесу оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / Софій Н.З. // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб.: / за ред.: В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої. - 2013. - Вип. 4. - Ч. 2. - С. 312 - 320.
8. Таранченко О.М. Інклюзивна освіта. Освіта дітей з особливими потребами / Таранченко О.М., Литовченко С.В. // Позашкілля. Шкільний світ. - № 3 (015). - 2008. - С. 15 -

Законодавчі та нормативно-правові документи

1. Закон України [№ 1767-VI](#) від 16.12.2009 р. "Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї".
2. Закон України [№ 2442-VI](#) від 06.07.2010 р. "Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти (щодо організації навчально-виховного процесу)".
3. Закон України "Про освіту" [№ 2145-VIII](#) від 05.09.2017 р.

4. Інструктивно-методичний лист "Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" (Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [№ 1/9-384](#) від 18.05.2012 р.).

5. Інструктивно-методичний лист "Організація психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання" (Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [№ 1/9-529](#) від 26.07.2012 р.).

6. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [№ 1/9-675](#) від 25.09.2012 р. "Щодо посадових обов'язків асистента вчителя".

7. Лист Міністерства освіти і науки України № 2.5-281 від 05.02.2018 р. "Щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах".

8. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [№ 1/9-694](#) від 28.09.2012 р. "Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням".

9. Наказ Міністерства освіти і науки України [№ 1205](#) від 06.12.2010 р. "Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів".

10. Наказ Міністерства освіти і науки України [№ 912](#) від 01.10.2010 р. "Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання".

11. Наказ Міністерства освіти і науки України [№ 1/9-539](#) від 08.08.2013 р. "Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами".

12. Наказ Міністерства освіти і науки України [№ 768](#) від 14.06.2013 р. "Про затвердження плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю".

13. Постанова Верховної Ради України [№ 96-VIII](#) від 13 січня 2015 р. "Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Освіта, охорона здоров'я та

соціальне забезпечення дітей з порушеннями психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення".

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. [№ 88](#) "Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами".

15. Постанова Кабінету Міністрів України [№ 872](#) від 15.08.2011 р. "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах", наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.05.2012 р. № 1/9-384 "Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах".

16. Постанова Кабінету Міністрів України [№ 607](#) від 21.08.2013 р. "Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами".

18. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. [№ 988-р](#) "Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року".

19. Постанова КМУ від 12 липня 2017 року [№ 545](#) "Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр". - Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/normativno-pravova-baza.html>

20. [Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти](#) / Наказ МОН України від 08.06.2018 р. № 609.

21. Про освіту / Закон України від 05.09.2017 [№ 2145-VIII](#) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>

Анкета
для опитування вчителів, які працюють в інклюзивних класах

Ви працюєте в інклюзивному класі загальноосвітньої школи, яка:

1. Функціонує в умовах експерименту по запровадженню інклюзивного навчання
2. Школа не є у складі експериментальних закладів по запровадженню інклюзивного навчання

2. Ваша спеціальність за дипломом:

---

3. Яку підготовку Ви пройшли для роботи вчителем інклюзивного класу?

1. Курси (вказіть, які саме)

---

2. Семінари (вказіть, які саме)

---

3. Інтерактивні методи (вказіть, які саме)

---

4. Тренінги (вказіть, які саме)

---

5. Самоосвіта (вказіть види)

---

6. Інше

---

7. Які пріоритетні напрями щодо створення умов для прийому до школи дітей з особливими освітніми потребами реалізуються у Вашому навчальному закладі:

для дітей з порушеннями зору:

- Підвезення до місця навчання (проживання) спеціально обладнаними транспортними засобами у супроводі підготовленого персоналу
- Посилене освітлення робочого місця з урахуванням медичних рекомендацій
- Місце посадки в класі – за першою партою
- Навчальні посібники зі збільшеним шрифтом або шрифтом Брайля
- Приміщення школи забезпечено поручнями вздовж стін для безпечного пересування учнів по школі
- Посилено яскраву кольорову гаму при позначенні шкільних зон та спеціально обладнаних місць загального користування

• Інше

для дітей з порушеннями слуху:

- Робоче місце обладнане звукопідсилювальною апаратурою та іншими технічними засобами, що забезпечують передачу інформації на візуальній основі
- Місце посадки в класі – за першою партою
- Інше _____

для дітей з порушенням опорно-рухової системи:

- Підвезення до місця навчання (проживання) спеціально обладнаними транспортними засобами у супроводі підготовленого персоналу
- Пандуси
- Поручні
- Доступне пересування візка по школі
- Додаткове обладнання робочого місця, пристосування для розміщення навчального приладдя
- Наявність спеціально обладнаних місць загального користування
- Додаткові медичні послуги для стимуляції опорно-рухового апарату
- Допомога при пересуванні
- Зона відпочинку
- Інше _____

для дітей з інтелектуальними порушеннями:

- Потреба у спеціальних програмах, підручниках, дидактичних матеріалах
- Потреба в індивідуальних програмах
- Додаткові корекційні заняття
- Наявність бази для професійно-трудової підготовки
- Інше _____

8. Яку наповнюваність мають інклюзивні класи, в яких Ви працюєте:

Інклюзивний клас	Загальна кількість учнів	Кількість учнів з особливими освітніми потребами
_____ клас		
_____ клас		
_____ клас		
_____ клас		
_____ клас		

9. Як Ви оцінюєте рівень науково-методичного забезпечення навчального закладу щодо запровадження інклюзивного навчання, а саме: наявність підручників та посібників, методичних розробок, наочних матеріалів тощо?

- Забезпечення цілком достатнє, є практично все необхідне
- Забезпечення посереднє, наявні не всі потрібні засоби, багато чого не вистачає
- Забезпечення практично відсутнє

10. Хто надає Вам науково-методичну допомогу з питань адаптації та модифікації навчальних програм до конкретних потреб дітей?

---

11. До яких процесів залучаються спеціалісти під час запровадження інклюзивного навчання?

- Навчально-виховного
- Спеціалізованого оцінювання
- Інтерпретації результатів
- Адаптування навчального середовища
- Моніторингу результативності моделі інклюзивного навчання
- Надання рекомендацій відносно навчальних програм батькам, вчителям та іншим особам, які беруть участь у розробці програм для учнів
- Інших (яких саме)

---

12. Яку діагностичну інформацію містить індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами?

---

13. Чи створено умови у Вашому навчальному закладі для проведення логопедичних, сурдо-, тифло- та інших корекційних занять в межах супровіду інклюзивного навчання:

- Кабінети
- Пункти

- Кутки

- Інше _____

---

14. Які форми отримання інформації є для Вас найбільш оптимальними?

- Рекомендації, консультації

- Інтерактивні курси

- Семінари-практикуми

- Електронний форум

- Інші _____

---

15. Які обов'язки виконують асистенти/помічники вчителя інклюзивного класу:

- Педагогічні

- Технічні

- Медичні

- Гігієнічні

- Інші _____

---

16. Яку науково-методичну підтримку із зазначених нижче питань Ви хотіли б отримати:

- Створення інклюзивного простору

- Своєчасна рання діагностика та рання інтервенція

- Організація роботи з найуразливішими категоріями учнів з метою їх повноцінного залучення до освітнього процесу та подальшої соціальної інтеграції
- Альтернативні методи оцінювання
- Формування корпоративної взаємодії педагогів в умовах співробітництва
- Залучення батьків у адвокації прав дітей
- Підтримка потреб сімей дітей з особливими освітніми потребами
- Психолого-педагогічний супровід
- Програмно-дидактичне (методичне) забезпечення
- Міжнародний досвід розвитку інклюзивної освіти
- Інше _____

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ
від 17 січня 2018 р. № 17-р
Київ

Про додаткові заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників у 2018 році

{Із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМ
[№ 559-р від 22.08.2018](#)}

З метою організації та забезпечення своєчасного підвищення кваліфікації педагогічних працівників:

1. Погодитися з пропозиціями Міністерства освіти і науки щодо:

1) необхідності проведення у 2018 році додаткових заходів стосовно підвищення кваліфікації педагогічних працівників за Державним стандартом початкової освіти та сучасними освітніми методиками, що базуються на компетентнісному, особистісно-орієнтованому підходах;

2) проходження підвищення кваліфікації у 2018 році:

вчителями початкової школи;

вчителями іноземних мов, які навчатимуть учнів у початковій школі;

вчителями закладів загальної середньої освіти (класів), в яких діти навчаються мовами національних меншин;

директорами, заступниками директорів з навчально-виховної (навчальної, виховної) роботи у початковій школі (або структурному підрозділі іншого закладу освіти, що забезпечує початкову освіту);

директорами, заступниками директорів з навчально-виховної (навчальної, виховної) роботи, вчителями закладів загальної середньої освіти, які є учасниками експериментів із запровадження інтегрованого курсу природничо-математичних дисциплін, електронних підручників;

асистентами вчителів закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням;

фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів;

працівниками закладів післядипломної педагогічної освіти, фахівцями методичних служб, директорами закладів загальної середньої освіти та їх заступниками, тренерами та тренерами-педагогами, які проводять супервізію;

{Підпункт 2 пункту 1 в редакції Розпорядження КМ [№ 559-р від 22.08.2018](#)}

3) організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до затвердженої Міністерством освіти і науки типової освітньої програми закладами післядипломної педагогічної освіти, які повинні залучати на основі цивільно-правових угод до виконання відповідної програми чи її окремих освітніх компонентів (модулів) тренерів, юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, визначених підпунктом 2 цього пункту, список (перелік) яких затверджує Міністерство освіти і науки.

2. Міністерству освіти і науки:

1) затвердити та оприлюднити до 22 січня 2018 р. на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки типову освітню програму для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що повинна містити профіль (опис компетентностей) вчителя початкової школи відповідно до [Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року](#), схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988 (Офіційний вісник України, 2017 р., № 1, ст. 22) (далі - Концепція “Нова українська школа”);

2) затвердити список тренерів для підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до [Концепції “Нова українська школа”](#), які пройшли відповідну підготовку;

3) затвердити перелік юридичних осіб, зокрема громадських об’єднань, установчими документами яких передбачено провадження освітньої діяльності, фізичних осіб - підприємців, які працюють за кодом згідно з [КВЕД 85.5](#), практичний досвід роботи яких щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників становить не менш як один рік;

4) забезпечити проведення відповідно до законодавства публічної закупівлі послуг щодо супроводу та технічної підтримки дистанційного навчання педагогічних працівників з метою підвищення їх кваліфікації відповідно до цього розпорядження;

5) забезпечити включення до стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 “Початкова освіта” компетентностей, набуття яких здобувачами вищої освіти є необхідним для їх ефективної роботи відповідно до [Концепції “Нова українська школа”](#).

3. Обласним та Київській міській держадміністраціям:

погодити та оприлюднити до 30 січня 2018 р. розроблені закладами післядипломної педагогічної освіти графіки підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зазначених у підпункті 2 пункту 1 цього розпорядження;

подавати Міністерству освіти і науки щокварталу до 10 числа наступного місяця інформацію про кількість педагогічних працівників, які пройшли підвищення кваліфікації відповідно до цього розпорядження.

4. Міністерству освіти і науки разом з обласними, Київською міською держадміністраціями та за участю органів місцевого самоврядування, закладів післядипломної педагогічної освіти, закладів вищої освіти, громадських об'єднань забезпечити своєчасне та ефективне підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до цього розпорядження.